בס"ד

"חיים"

1. נ"ל בראשית ב' ז'

אבל הענין, דשורש 'חי' בלשון הקודש משמעו פעם — חי ולא מת, ופעם — חי ולא עצב[61], והיינו שהוא בתכלית השלימות שאפשר באותה בריה, וכמו שכתבו התוספות במסכת עבודה זרה (ה,א ד"ה אלא) 'בריא וזריז' וכו'. ובספר שמות (א,טז) נתבאר דיש נ"מ באותיות השרש, היינו, דחי ולא מת שרשו 'חיי', וחי ולא עצב שרשו 'חיה'.

והנה בהמה נקראת "נפש חיה"[62] בעוד שהיא בריאה כפי טבע יצירתה, משא"כ אדם לא מיקרי 'חי' אלא באופן שנפש השכלי גם כן שלם עמו, ובלא זה לא מיקרי 'חי' שהרי אינו בשלימות האדם. ואדם מישראל[63] שנוצר להיות בו נפש ישראל מרגיש בעבודת ה', לא מיקרי 'חי' אלא כאשר הוא בשלימות יצירתו וכדכתיב (חבקוק ב,ד) "וצדיק באמונתו יחיה" (וז"ל הרמב"ם בפ"ז מהלכות רוצח[64]: שנאמר "וחי" (דברים ד,מב), עשה לו כדי שיחיה, וחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה כמיתה חשובין, עכ"ל), וחז"ל אמרו (ברכות יח,ב) 'רשעים בחייהם קרויים מתים', היינו משום שחסר ממנו תכלית יצירתו. ומי שהגיע למעלת אהבת ה' ומתענג בזה וידע תענוג הנפלא של אור פני מלך הקב"ה, לא מיקרי 'חי' אלא בשעה שהוא עומד בזו המעלה, ובשעה שאינו בזו המעלה אינו בתכלית שלימותו, ועל זה אמר משה רבינו לישראל (דברים ד,ד) "ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כלכם היום" (ויבואר שם כרצות ה').

והנה אדם יציר כפיו יתברך, והקב"ה נפח בו נשמת חיים, פשוט הוא שידע ברגע הראשון עונג מקור חייו, ואילו יהיה יורד מיד מזה התענוג כמו שהיה באמת אחר שאכל מעץ הדעת, הרי אינו "נפש חיה", כיון שירד ממעלתו. ואמר הכתוב "ויהי האדם לנפש חיה" — שהיה דבוק במקורו כפי הראוי לו עד שהיה נקרא עוד "נפש חיה".

2. נ"ל דברים ד' ד'

דמשמעות חי כמה פעמים הוא עליזת הנפש ועונג שמשיג בהגיעו לתכלית שלימותו, והכלל דכל הרגש רוחני מוסיף חיות, וכמו שחיות כל האדם תלוי במה שמרגיש עונג הדעת והכבוד, והוא מרובה יותר מחיות הבהמה שאינה מרגשת עונג אלא באכילה ושתיה וכדומה, ואם יקרה אדם שמאבד ומשחית הרגשותיו הרוחניים, וישקיע עצמו והרגשו רק בתאות אכילה וכדומה ה"ז נחשב כבהמה, ואינו נקרא אדם חי, שהרי מאבד מה שהי' בכחו לחיות בטוב, כך ישראל ביחוד העובד את ה' באמונה מתענג ומרגיש חיות מזה העבודה, ומי מישראל שמאבד הרגשה נעימה זו נקרא מת, שהרי הוא משחית חיות שהיה בכחו, וזהו מאמרם ז"ל רשעים בחייהם קרויים מתים [ברכות י"ח], ואינם בכלל אדם כלל, ולא כגוי אשר צדקה עשה בין אדם לחבירו, הרי הוא אדם המעלה, משא"כ ישראל חסר תורה, אינו בכלל חי כלל ומכש"כ שאינו אדם, (א) וכל זה במי שלא הגיע למדרגה עליונה רק עובד את ה' באמונה, אמנם מי שזוכה לעלות באורח חיים למעלה למשכיל להרגיש עונג מדביקות בה', הוא מוסיף עוד חיות הרבה ממי שלא הגיע לזה הרגש, וזה חיות שאין למעלה הימנו כי עזה כמות אהבת ה', וכמש"כ בס' בראשי' שם. ואמר משה דשמיעת החקים והמשפטים שהוא עסק התלמוד יביא לידי חיות היותר אפשר כמבואר עוד להלן ו' ו' וכ"ד. וזהו דתנן באבות [פ"ב] מרבה תורה מרבה חיים, לא שהוא חי יותר משאר אנשים, ומערך אשר היה ראוי לחיות אם לא היה מרבה תורה, אלא פירושו מרבה רגשות הנפש לחיות חיים נעימים. וכיב"ז פירשנו בנוסח התפלה במוסף ש"ק טועמיה חיים זכו, שמרגישים בש"ק שמחת הנפש,

3. נ"ל אחרי מות י"ח ה'

החיים לידון לידע ולהודיע ולהודע. החיים אינם כי־אם דעת. אלא שיש דעת גדולה והיא חיים גדולים, ויש דעת קלה והחיים ההם ג"כ קלים. שהרי אם יעשה החי כל פעולות החיים ובפנימיותו לא ידע מהן אינו נקרא חי כלל. וכן כל ההנאות שבעולם הן רק ידיעות של דבר מהנה, אלא שהן מתחלקות לפי הדרכים, שעל ידם אפשר להגיע לאותה הידיעה: יש ידיעות הבאות ע"י שמיעה ויש ע"י ראי' ויש ע"י טעימה, ויתר החושים. אבל עכ"פ המהנה אינו כ"א הידיעה הטובה הנאותה, והחומר הוא הכלי שעל ידו מגיעים את הידיעה. גם כל מיני צער אינם כ"א ידיעות שאינן נאותות, שנודעות ע"י הרגש כוית אש או פצע או טעם מר וכדומה. נמצא שאפילו בחיי הגוף אין כלל חיים בעולם מבלעדי ידיעה, אלא שבהיות הנפש היודעת כלולה בחומר באות לה הידיעות ע"י החמרים, ומזה נבין ערך הנפש השכלית לעומת הבהמית המרגשת, כמו שאנו רואים, שכל מה שיגדל האדם בערכו תהי' הידיעה, שתשמח לבבו ותמלאהו רצון, צריכה להיות יותר גדולה, חסר לב ישמח על חכמה קלה, וגדל דעה לא ישים לה לב כ"כ, ורק בהשיגו חכמה גדולה ורחבה ישמח באמת. והנה כשנעריך ערך ידיעת הטעם של דבר מוטעם, וכדומה ממיני ההרגשות הערבות, מה נחשבת היא אפילו לעומת ידיעת חק אחד מהחכמה, וכמה הרכבות של חכמה ותבונה דרושות עד שתרגיש בה הנפש נועם פנימי, ומה נכבדו הדברים ההם, וקימים וקבועים הם, והידיעה של הרגשת ההנאות הרי היא פחותה ואינה קיימת, רק דמיונית לשעתה, ע"כ הנגרר אחרי' הרי הוא נגרר אחרי שקר ודמיון, וגורמת לטמטם הלב מכל חכמה אמתית. עכ"פ האדם מצד הגוף לבד הוא שפל כ"כ עד שהידיעות הקטנות של ההרגשות ג"כ מספיקות לו להנאתו. ומצד הנפש גדול הוא מאד, עד שידא על כנפי רוח לדעת חכמה רבה, ועיקר שלמותו הוא בהגיעו לכלל זה שיהי' חי בחיים של ידיעה היותר גדולה ונכבדה, שהיא ידיעת השי"ת, שבהכרח רק זה הוא החיים האמתיים.

4. נ"ל בראשית ה' ה'

אשר חי: הוא מיותר, וכקושית הגמרא יומא ס"פ בא לו (עא,א) על המקרא "שנות חיים" (משלי ג,ב), וכי יש שנים שאינם של חיים[17]. אלא, באשר חיות האדם שהוא שלימותו כמו שכתבתי לעיל (ב,ז) תלוי בדעת האדם, מה שאינו בבהמה, וכל אדם אינו מגיע לשלימותו זה משעה שנוצר, אפילו אדם הראשון עד שלא אכל מעץ הדעת לא הגיע לזה הדעת, אלא שהיתה רוח הקודש מפעמתו שהוא הרבה יותר מדעת אנושי, אבל בשעת סילוק רוח הקודש ממנו לא היה אלא כבהמה {וכתינוק שנולד, שגדל והולך בדעת}, וכמו שהיתה חוה קודם שאכלה מעץ הדעת, כמו שכתבתי לעיל (ב,כ. ג,ו), משום הכי היה עולה על הדעת דלא נחשב חיות האדם[18] אלא משעה שהגיע לדעת אנושי[19]. משום הכי כתיב באדם הראשון[20] "אשר חי", דנחשב כל ימיו משעה שנוצר בכלל שניו "אשר חי", דמכל מקום בכח יצירתו היתה אותה הדעת, אלא שלא יצאה לאור (ועוד עיין מה שכתבתי להלן כה,ז)[21].

5. נ"ל בראשית כ"ה ז'

אשר חי: זה הלשון לא כתיב אלא באדם הראשון (לעיל ה,ה)[41] ובאברהם אבינו. וכבר ביארנו לעיל הטעם באדם, דמשמעות "אשר חי" היינו שלימותו, שהוא דעת אנושי. ומלמדנו המקרא דנחשב זה השלימות משעה שנולד, אע"ג שלא הגיע לזו הדעת עד כמה שנים אחר כך, מכל מקום בכח הנפש מונח דעת אנושי משעה שנולד. וכן באברהם אבינו שהחל לנהוג בתורה ומצוות, וחיותו שהיא שלימותו תלויה אך בקיום תורה ומצוות. ומלמדנו המקרא כאן דנחשבת זו השלימות משעה שנולד, אף על גב שלא הגיע לזה עד שהיה בן שלש שנים[42] או בן ארבעים ושמונה שנים[43]. וכמו כן, בכל צדיק וצדיק אף על גב שאינו מגיע לזה עד בן י"ג זמן החיוב, מכל מקום בכח נשמת

6. נ"ל דברים ל"א י"ג

ליראה את ה' אלהינו וגו': אמר שלשה תכליות שעסק התורה פועל בכלל ישראל לשלשה אופני הליכים בני אדם, היינו א' בני אדם שעוסקים בעיונה ובעמלה, ולא הגיעו עדיין למעלה למשכיל על דביקות אלהי, ב' בני אדם שלא זכו כלל לתורה, ומכ"מ זוכים במה שמחזיקים עוסקי תורה, וכידוע מאמרם בחולין פ' גיד הנשה [צ"ב ע"א] אלמלי עליא לא מתקיימי אתכליא, ג' בני אדם שעומדים במעלה עליונה להיות מרכבה לשכינה, ופי' לכם הראשונה **ליראה את ה' אלהינו**. עסק התורה מועיל להטיל בלבבם יראת ה', שהמאור שבה מחזיר למוטב, וכדאמרי' יצה"ר בראתי תורה תבלין, ועוד הרבה מאמרים בזה, ולכם השניה **לטוב לנו כל הימים**. למה שכר למחזיקי תורה כעוה"ז ובעוה"ב, כדאיתא בפסחים דף נ"ג כל המטיל מלאי לכיס של ת"ח זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף, ולכם השלישית **לחיותנו כהיום הזה**. שהתורה נותנת חיות ודבקות

7. נ"ל בראשית ג' כ'

כי היא היתה אם כל חי: אם נפרש 'אם של כל אדם' אין מדויק לשון "חי", וכי רק האדם נקרא "חי"[106]. ותו, מדוע קראה בזה השם רק אחר שאכלה מעץ הדעת. אלא פירוש "כל חי" הוא כמו שכתב הרא"ש (ברכות פ"ו סימן ח') בפירוש ברכת 'בורא נפשות וכו' להחיות בהם נפש כל חי', שמשמעו שאין זה עיקר חיות האדם והכרחי, אלא בא להתענג, וכיוצא בזה ביארנו לעיל (ב,ז) משמעות "חי" כמה פעמים — שמחה ומילוי רצון. והנה עד שלא היה לאשה דעת אנושי לא רצתה כי אם ההכרחי לחיות, כמו בהמה, עתה שהשיגה שכל אנושי "היתה", פירוש, נעשתה[107] "אם כל חי" — ממציאי כל תענוגי בני האדם.

ומשום הכי נקראת "חוה" ולא 'חיה' שקרוב יותר לדברי הטעם[108], אלא משום שעל פי רוב אותו התענוג נהפך לרועץ ומזיק לאדם. ומעין זה אמרו בב"ר (כ,יא)[109] שהוא מלשון 'חויא'[110], והיינו נחש שנושך בעקב.

8. נ"ל בראשית כ"ז מ'

ועל חרבך תחיה: נתבאר כמה פעמים[167] שורש "חיה" משמעו באיזה מקומות על השלימות, ואמר שלימות נפשך תהיה תלויה בחרבך.

9. נ"ל בראשית מ"ג ח'

ונחיה ולא נמות[14]: כבר ביארנו כמה פעמים[15] דשורש "חי" משמעו כמה פעמים חיים ולא מות, וכמה פעמים חיים שמחים בלי עצבון ושפלות, ומובן לפי הענין. ובאשר היה לעולם ביתו של יעקב מתפרנס ברווחה, והיה אפשר להבין[16] שאמר יעקב להביא תבואה כדי שיהא ריוח בביתו כמו שהמה רגילים, על כן פירש יעקב[17] דזה אי אפשר, דאסור להתעדן בשעת רעבון והמדינה בצער, אלא על כל פנים "נחיה ולא נמות" כפי הרגילות שלנו[18] שאי אפשר לחיות בלי לחם וכו'.

10. רמב"ם סוף הל' תשובה

דבר ידוע וברור שאין אהבת הקב"ה נקשרת בלבו של אדם עד שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה. כמו שצוה ואמר בכל לבבך ובכל נפשך . אינו אוהב הקב"ה אלא בדעת שידעהו . ועל פי הדעה תהיה האהבה אם מעט מעט ואם הרבה הרבה. לפיכך צריך האדם ליחד עצמו להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעים לו את קונו כפי כח שיש באדם להבין ולהשיג

ערוץ מאיר - הערוץ שלי ליהדות www.machonmeir.org.il